

Thema

Zonden aan elkaar belijden?

A.N. Hendriks

Aanleiding

In *Het Katern* van het *Nederlands Dagblad* van 7 oktober 2005 schreef ds. Henk Bondt een artikel waarin hij een vurig pleidooi voert om ‘de regel’ van Jakobus 5:16: ‘Belijdt daarom elkaar uw zonden ...’ in de gemeente te laten functioneren. Hij signaleert dat het ambtelijk vermaan meestal niet leidt tot het beoogde doel: bekering van de zondaar. Als een belangrijke oorzaak ziet hij dat de vermaande vaak te weinig verbondenheid en aanvaarding ervaart. Er wordt te weinig rekening gehouden met zijn gevoelens. Ambtsdragers spreken te veel *toe*. En zo komt het vermaan over als afwijzing en bevoogding. Onttrekkingen zijn het gevolg. Dat gebeurt niet alleen, omdat men eigen handelen niet wil veranderen.

Bondt meent dat vermaan en tuchtbediening opnieuw kracht in onze kerken kunnen krijgen, wanneer wij naar de regel van Jakobus elkaar weer de zonden gaan belijden en voor elkaar gaan bidden. Die regel voedt de *nederigheid*, die zo onmisbaar is om niet tegenover een zondigende broeder te staan, maar naast hem. ‘Wanneer we ons eraan wennen om de regel van Jakobus in praktijk te brengen, draagt deze praktijk het vermaangesprek met bijvoorbeeld een ambtsdrager. Als hij dan bij mij komt, voel ik me niet zo vreemd. Ik ben er mee bekend. En, omdat hij zelf regelmatig aan een concrete persoon belijdt waarin hij struikelt tegenover God en de naaste, zal hij zich willen hoeden om uit de hoogte tot mij, broeder Zondaar, te spreken.’

Het is jammer dat Bondt zijn betoog ontsiert door ongenueanceerde oordelen. Zo bijvoorbeeld als hij stelt dat de zonde behalve de aandacht daarvoor in de liturgie of een studiesetting ‘bijna buiten beeld is in de gemeente’. En als hij zegt: ‘Op dit moment getuigt het dagelijkse gemeentelven er niet van dat we genade ontvangen hebben. Wel met woorden, maar niet met daden.’ Ik ga daar nu maar aan voorbij, omdat ik de zaak zelf die Bondt aan de orde stelt, de moeite van bezinning waard vind. Ik wil het nu graag toespitsen op de vraag: moet het belijden van zonden aan elkaar voluit een plaats krijgen in de gemeenschap der heiligen? Zijn wij in de loop van de eeuwen iets kwijtgeraakt wat wezenlijk is voor de onderlinge omgang in de gemeente en wat bij herstel ook de kerkelijke tucht nieuwe kracht geeft?

Uit de historie

Het elkaar zonden belijden schijnt als *regel* het eerst zich ontwikkeld te hebben in kloosters van de oosterse kerken. Het stond in het teken van de zielszorg van de monniken voor elkaar.¹ In de vierde eeuw verplaatst deze gewoonte zich naar de kloosters van het westen, waarbij het na verloop van tijd ook gebruik wordt dat devote leken hun zonden aan medechristenen gaan belijden, wanneer een priester ontbreekt. De kloosterbiecht wordt zo tot een lekenbiecht. Angelsaksische zendelingen voeren haar dan in in de kerken van het vasteland van Europa. In de negende eeuw wordt de lekenbiecht tot een voor elke gelovige geldende verplichting. Een bloeiperiode beleefde ze aan het begin van de dertiende eeuw, toen ridders op het slagveld vóór het gevecht hun geweten op deze manier wilden reinigen.

Steeds meer krijgt de biecht een plaats in de voorbereiding op het deelnemen aan de maaltijd van Christus. Deze biecht moest in elk geval gebeuren in de vastentijd vóór de communie op Pasen. Uiteindelijk bepaalde het vierde Lateraanse concilie (1215): ‘Elke gelovige van beiderlei kunne moet, nadat hij tot de jaren des onderscheids gekomen is, afzonderlijk al zijn zonden getrouw biechten, althans eenmaal per jaar, bij zijn eigen priester.’

Het concilie van Trente (1545-1563) beperkte de biechtverplichting tot alle doodzonden en opende de mogelijkheid om ook bij een andere priester te biechten. De biecht wordt een *sacrament*, waarbij de

priester optreedt als rechter namens God. Hij is het die over de mate van berouw oordeelt, hij is het ook die vrijspraak verleent.

We zien in deze ontwikkeling een duidelijke *versmalling* optreden in de opvatting van het 'elkaar' uit Jakobus 5:16. Beleed men in de kloosters oorspronkelijk nog echt elkaar de zonden, ten slotte is het de gewijde priester aan wie men de doodzonden belijdt!

Luther en Calvijn

Het is tegen de door de genoemde concilies opgeroepen leer en praktijk van de biecht dat Luther en Calvijn zich fel verzetten. Het verzet van beide reformatoren concentreert zich daarbij vooral tegen de biechtdwang en de aanmatiging dat een mens vrijspraak zou kunnen verlenen. Zonden belijden mag niet afgedwongen worden, maar moet vrijwillig gebeuren. De kerk van Rome bezondigt zich met de biechtverplichting aan tirannie over Gods volk. Zonden vergeven is het werk van God, dat Hij niet uit handen geeft aan priesters.

Het moet ons treffen dat de beide reformatoren niet met het badwater ook het kind hebben weggegooid.

Luther wil namelijk de private biecht zeker niet prijsgeven, mits de vrijwilligheid wordt gerespecteerd. Hij heeft daarvoor een sterk pastoraal motief: het is van grote betekenis, wanneer iemand mij in de naam van Christus op het hart bindt dat mijn zonden werkelijk vergeven zijn. Juist deze zo persoonlijke verkondiging van de vergeving is voor Luther 'das güldene Kleinod'. Zo kunnen zwakke en aangevochten gewetens tot rust komen.² De reformator zegt over deze private biecht: 'Zij is een uitnemende genadeschat, waarin God ons zijn barmhartigheid en de vergeving van alle zonden aanbiedt, en zij is een zalige en rijke belofte van God, die niemand dwingt en dringt, maar ieder roept en lokt ... Daarom moet men deze biecht op het allerhoogste prijzen, zoals niemand haar werkelijk genoeg prijzen kan.'³

Ook Calvijn heeft onmiskenbaar een pastoraal motief om de private biecht te bepleiten. Al is het zo dat wij in de gemeente elkaar aan onze zwakheden kunnen ontdekken, en elkaar met raad en wederzijdse vertroosting kunnen ondersteunen, toch meent de reformator dat 'de herders' het meest daartoe geschikt geoordeeld moeten worden en wij hen het liefst moeten uitkiezen. Calvijn schrijft dan: 'Laat dus ieder van de gelovigen bedenken dat dit zijn plicht is: indien hij persoonlijk zo beangst en gekweld wordt door het gevoel van zijn zonden, dat hij zich slechts door de hulp van een ander kan redden, het middel niet te veronachtzamen, dat hem door de Here wordt aangeboden, namelijk: dat hij tot zijn verlichting gebruik maakt van bijzondere belijdenis bij zijn herder, en om troost te verkrijgen persoonlijk de hulp inroept van hem, wiens ambt het is en in 't openbaar en in 't bijzonder het volk van God te troosten met de leer van het evangelie' (*Institutie*, III,4,12).

Jakobus 5:16

Luther en Calvijn hebben in hun opkomen voor een (van roomse smetten gezuiverde) private biecht verwezen naar wat Jakobus ons voorhoudt: 'Belijdt daarom elkander uw zonden en bidt voor elkander, opdat gij genezing ontvangt' (Jak. 5:16). Ik ga nu niet in op alle vragen die rond Jakobus 5:14v vandaag weer actueel zijn in verband met de zogenaamde 'gebedsgenezing'. Ons onderwerp is wat collega Bondt aan de orde stelde: moet het belijden van zonden aan elkaar voluit een plaats krijgen in de gemeenschap der heiligen? Zijn wij in de loop van de eeuwen tot onze schade iets wezenlijks kwijtgeraakt?

Ik denk dat het belangrijk is te letten op de *context* van de oproep die Jakobus doet. Ik vind het een omissie in het betoog van Bondt dat hij deze context eigenlijk niet aan bod laat komen.

De verzen 13-18 draaien om de uitspraak: 'Het gebed van een rechtvaardige vermag veel, doordat er kracht aan verleend wordt.' Dáárom spreekt Jakobus over gebed en voorbede. Daarbij mag het ons niet ontgaan dat Jakobus niet begint met de voorbede. Hij schrijft eerst: 'Heeft iemand onder u leed te dragen? Laat hij bidden' (vs. 13). Het woord dat hij gebruikt voor leed dragen, wijst op leed in welke vorm ook. Wij behoeven *ziekte* daarvan niet uit te sluiten. Juist omdat Jakobus de kracht van het gelovig gebed in het vervolg benadrukt, begrijpen we dat hij leeddragers in de gemeente oproept om te bidden. In vers 14 spreekt Jakobus over de voorbede van 'de oudsten der gemeente'. Maar te vaak vergeet men in de exegese dat de oproep van vers 13 aan vers 14 *voorafgaat*. Een zieke mag en moet

zelf bidden. Ook om genezing. Wanneer Jakobus de *zieke* direct zou bedoelen te verwijzen naar de voorbede van de oudsten, dan zou hij onkrachten wat hij er bij ons juist zo wil inhameren: het gebed van een rechtvaardige vermag veel!

Dit impliceert mijns inziens dat het in vers 14 en 15 wel om *bijzondere* pastorale situaties moet gaan. Dat Jakobus zonde en vergeving noemt, wijst ook in die richting. De werkwoorden die Jakobus gebruikt voor 'ziek zijn' (vs. 14a) en 'lijden' (vs. 15a), hebben een betekenis die niet tot het fysieke, het lichamelijke, beperkt behoeft te worden. Ze spreken ook van psychische nood.⁴

Het komt mij voor dat het - gelet op de context - in vers 14 en 15 niet gaat om een zieke zonder meer, maar om een zieke die het ook geestelijk zwaar heeft. Het feit dat Jakobus niet naar iemand verwijst die de gave van de genezing (vgl. 1 Kor. 12:9) heeft, maar juist naar 'de oudsten van de gemeente'⁵, maakt dit ook aannemelijk. Zij zijn toch bij uitstek de figuren aan wie de pastorale zorg is toevertrouwd.

Alles wijst erop dat Jakobus hier gemeenteleden op het oog heeft, die door hun ziek zijn geestelijk in moeite zijn geraakt. Jakobus rekent in vers 15 zelfs met de mogelijkheid dat er zonde in het spel is, die beleden moet worden en waarvoor vergeving ontvangen dient te worden.

In nauwe aansluiting op wat Jakobus zegt in vers 14 en 15, volgt dan de oproep om *elkaar* de zonden te belijden en voor *elkaar* voorbede te doen, zoals blijkt uit het redengevende woordje 'daarom' in de aanvang van vers 16. Wij mogen deze nauwe aansluiting niet uit het oog verliezen. De strekking van het betoog van Bondt is dat juist het elkaar de zonde belijden ons voedt in nederigheid en ons geschikt maakt om niet uit de hoogte een zondigende broeder te vermanen. Maar dit gezichtspunt is in Jakobus 5 niet aan de orde. De oproep van Jakobus is een vervolg op de pastorale hulp die de oudsten in een bijzondere situatie van geestelijke nood mogen verlenen. Jakobus reserveert die hulp niet voor de oudsten, maar roept op tot pastoraat aan elkaar, wanneer er moeite is op het punt van ziekte, zonde en vergeving.

Calvijn maakt onderscheid tussen 'twee vormen van persoonlijke belijdenis': er is het belijden van zonde *vanwege de naaste* in geval dat wij een ander hebben gekwetst en met hem verzoend moeten worden (vgl. Mat. 5:24) en er is het belijden van zonde *ter wille van onszelf* in het geval dat wij de hulp en vertroosting van anderen nodig hebben (*Institutie*, III,4,12). Dit laatste is in Jakobus 5:16 aan de orde. Wij moeten elkaar de zonden belijden, om hulp en voorbede van de ander te ontvangen. Het motief om met de ander over onze zonde te spreken is niet dat dit een oefening in nederigheid is (hoe waar dit op zich ook is), maar dat wij de ander *nodig hebben* om uit geestelijke zwakheid te komen. Het werkwoord dat Jakobus gebruikt voor 'genezing ontvangen', kan ook op geestelijk herstel slaan.

De oproep van Jakobus 5:16 leert ons dat het werk van de oudsten de *onderlinge* pastorale zorg niet overbodig maakt. Integendeel, de oudsten wijzen juist de taak van de gemeente aan. Wij moeten met onze geestelijke nood bij elkaar in de gemeente terecht kunnen. Het 'ambt van de gelovigen' moet functioneren, wanneer er pastorale hulp nodig is. En laat ieder die hulp nodig heeft, bedenken dat er helpers zijn: oudsten en broeders en zusters!

De praktijk

Moet het, zoals Bondt bepleit, praktijk worden dat wij elkaar de zonden belijden en voor elkaar voorbede doen? Mijn collega spreekt over een ambtsdrager die ingang vindt bij een broeder die vermaand moet worden, omdat hijzelf 'regelmatig aan een concrete persoon belijdt waarin hij struikelt ...' Mijns inziens kun je je voor dat 'regelmatig' niet op Jakobus 5:16 beroepen.

Bondt doet dit doordat hij het *specifieke* van de context waarin het 'belijdt elkaar de zonden' staat, niet honoreert. Opvallend is voorts dat - voorzover ik zie - wij nergens in de Schrift een oproep vinden om 'regelmatig' bij anderen te biecht te gaan. De Schrift benadrukt dat wij onze zonden voor *de Here* dienen te belijden. Slechts in geval dat wij de naaste gekwetst hebben, is er de opdracht met hem tot verzoening te komen (vgl. Mat. 5:24). Dan moeten wij ook over ons kwaad met de ander spreken en hem vergeving vragen (vgl. Mat. 19:21v). In andere gevallen is het genoeg dat wij ons voor de Here verootmoedigen en naar het voorbeeld van David onze zonde Hem bekendmaken (vgl. Ps. 32:5). De belijdenis van schuld en het gebed om vergeving zijn bij uitstek iets voor 'de binnenkamer', zoals de Here Jezus zijn discipelen leerde (vgl. Mat. 6:6v).

Het kan nodig zijn dat wij anderen te hulp roepen, namelijk wanneer wij in geestelijke nood verkeren en wij geen vrede vinden door ons persoonlijk gebed. Jakobus wijst ons erop dat er dan oudsten en broeders en zusters zijn, die God ons geeft tot hulp en vertroosting. Wij tobben vaak te veel zelf, terwijl de Here ons een weg wijst om geholpen te worden. Het kan heel bevrijdend zijn een ander deelgenoot te maken van je strijd, hem te zeggen wat je kwelt en hem tot je voorbidder te maken. Trots mag ons niet verhinderen, de weg naar 'genezing' in te slaan die Jakobus ons op het hart bindt. Dat daarbij de oudsten een belangrijke rol kunnen spelen, lijkt me voor de hand liggen. Zij zijn toch aangewezen als herders die waken over 'de zielen' en van wie de gemeente heeft uitgesproken dat zij pastorale gaven bezitten. Maar het mogen en kunnen ook broeders of zusters zijn, zoals Jakobus ons zegt.

Ik heb dan ook mijn reserves jegens de praktijk die collega Bondt bepleit. Hij overvraagt wanneer hij ernaartoe wil dat wij 'regelmatig' aan 'een concrete persoon' belijden waarin wij struikelen. Ik vind dit in de Schrift niet terug. Het lijkt me ook helemaal niet nodig: het is voldoende als de Here onze schuldenkenning hoort. Het lijkt me ook niet wenselijk: voor je het weet is er weer iets van 'biechtdwang'.

Bondt ziet het volgen van 'de regel' van Jakobus 5:16 als het medicijn voor de genezing van ons kerkelijk leven van hoogmoed en achteloosheid. Ik volg hem daarin niet. Niet het belijden van zonden aan *elkaar* zal een omkeer brengen, maar het werkelijk *klein worden voor de Here*. Wij moeten weer aan de zonde gaan tillen en beseffen hoe diep schuldig wij staan voor onze hemelse Vader. Wat de Heidelberger zegt over de aanklacht van ons geweten (antw. 60) en over ons, arme zondaren (antw. 126) zal weer volle werkelijkheid voor ons moeten worden. *Dan* leren wij nederigheid, een nederigheid die ook zo nodig is wanneer een broeder vermaand moet worden. De ambtsdrager zal dan niet vanuit de hoogte spreken, maar terechtwijzen 'in een geest van zachtmoedigheid, ziende op uzelf, gij mocht ook eens in verzoeking komen' (Gal. 6:1).

Deze zachtmoedigheid wordt niet weinig gevoed door de gemeenschappelijke schuldbelijdenis in onze kerkdiensten. Daar krijgt het 'ons, arme zondaren' publiek stem en brengen wij ook *elkaar* tot de nederigheid die ons voor de Here past. Juist in de kerkdiensten moet het in preek, gebed en lied uitkomen dat de strijd tegen het kwaad onze (Bondt wijst daar terecht op) gemeenschappelijke strijd is. Ik geloof niet dat het onderhouden van 'de regel' van Jakobus 5:16 de tuchttoefening 'draagvlak' geeft, zoals Bondt stelt. Ik geloof wel dat wij in het vermanen meer het voorbeeld van de apostel moeten volgen, die onder tranen terechtwees (Hand. 20:31), moeten uitstralen hoezeer wijzelf van vergeving leven, en moeten beseffen: 'Slechts wie bestraffing verdragen wil, is bekwaam om bestraffing toe te dienen.'⁶

Noten:

- ¹ Vgl. Ph.J. Huijser, *Biecht en private zondebelijdenis*, Kampen 1980, p. 40v.
- ² Vgl. M.J. Arntzen, *Biecht en vergeving van zonden. Een benadering van het biechtvraagstuk vanuit gereformeerd standpunt*, Kampen 1961, p. 12.
- ³ *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Weimar 1883 ff., VIII, p. 164, 165. Vgl. J. Kamphuis, 'Luther over de boete', in: W. Balke e.a., *Luther en het gereformeerd protestantisme*, 's-Gravenhage (1982), p. 187.
- ⁴ Vgl. L. Floor, *Jakobus. Brief van een broeder*, Kampen (1998), p. 179.
- ⁵ Moeilijk blijft de vraag wie Jakobus met deze oudsten op het oog heeft. J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, Kampen 1984, p. 87v, identificeert ze met de oudsten te Jeruzalem en ziet ze als charismatisch begiftigde personen. Zijn opvatting geeft mijns inziens problemen met het 'daarom' van Jakobus 5:16. Als de oudsten de volmacht tot genezing hadden (vgl. Mar. 6:13), hoe kan Jakobus dan verwijzen naar *elkaar* om 'genezing' te ontvangen? Wat is dan de redelijkheid van dat 'daarom'?
- ⁶ J. van Andel, *De gemeenschap der Heiligen*, Kampen 1904, p. 113. Van Andel schrijft een nog altijd zeer lezenswaardig hoofdstuk over 'broederlijke bestraffing'.